

35. Opera Sanatının Türkiye’de Gelişimi ve Türkçe Operaların Tarihsel Süreci¹

Esra řAHİN²

APA: şahin, E. (2024). Opera Sanatının Türkiye’de Gelişimi ve Türkçe Operaların Tarihsel Süreci. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (40), 589-602. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1502219>.

Öz

Opera sanatı farklı sanat dallarını içinde barındıran karmaşık ve zorlu yaratım süreçlerine sahiptir. Türkçe opera eserleri, Türkiye’de Batı müziğinin ve Batı tiyatrosunun gelişimi ile paralel bir tarihsel süreç izlemiştir. İlk Türkçe opera eseri sayılan “Arif’in Hilesi” adlı oyundan günümüze kadar gelen süreçte Türk opera tarihi iki büyük dönemle temellerini sağlamlaştırmıştır. Tanzimat döneminde yaşanan toplumsal reformlar neticesinde kültür ve sanat dünyasında yaşanan değişimler, Batı kültür ve sanatının hızlı bir şekilde Osmanlı toplumunda karşılık bulmuştur. Cumhuriyet öncesi ilk opera temsilleri ve Türkçe opera eserleri, Tanzimat dönemi ile I. Dünya Savaşı dönemi arasındaki toplumsal karmaşa ve zorlu yıllarda, kurumsallaşma adımlarını atmıştır. Cumhuriyet’in ilanı ile Osmanlı’da var olan sanat kurumlarının modernleştirilmesi, Milli Eğitim modeli ile bu kurumlardan sanatçı yetiştirilmesi sağlanmıştır. Araştırmada Türkçe opera geleneğinin gelişimi, Cumhuriyet öncesi ve sonrası dönem olarak incelenmiştir. Türkiye’de operanın tarihsel süreci ve kurumsallaşması yolunda atılan adımlarla beraber Türkçe operaların listesi, Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü bünyesinde 2010-2022 yılları arasındaki operaların temsil edilme sıklığı gösterilmiştir. Çalışmada Türkçe yazılmış opera eserlerinin, ilk Türkçe opera eseri sayılan “Arif’in Hilesi” adlı operetten günümüze kadar bir listesi tablo halinde sunulmuştur. Çalışma kaynaklarının ulaşabildiğı 100 Türkçe opera içerisinde, 43 eserin henüz temsil edilmediğı, 1 eserin tamamlanmamış olduğu ve 1 eserin notalarının kayıp olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkçe operalar içerisinde 2 eser çocuk operasıdır. Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğüne bağlı kurumların 2010-2022 tarihleri arasında sağnelendiğı 213 opera eserinden 62 opera eseri Türkçe eserlerden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Opera Sanatı, Türk Operası, Türkçe Operalar

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiğı beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiğı beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %10

Etik şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 08.05.2024-**Kabul Tarihi:** 20.06.2024-**Yayın Tarihi:** 21.06.2024; **DOI:** 10.29000/rumelide.1502219

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Dilek Sabancı Devlet Konservatuvarı, Sahne Sanatları Bölümü/ Dr., Selçuk University, Dilek Sabancı State Conservatory, Performing Arts Department, (Konya, Türkiye), esrasahin@selcuk.edu.tr, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-1628-5368> **ROR ID:** <https://ror.org/045hgzm75>, **ISNI:** 0000 0001 2308 7215, **Crossreff Funder ID:** 501100007086

The Development of Opera Art in Turkey and the Historical Process of Turkish Operas³

Abstract

Opera has complex and challenging creations that include different branches of art. Turkish opera works have followed a historical process parallel to the development of Western music and Western theater in Turkey. The process that followed the play of "Arif's Hilesi", which is considered the first Turkish opera work, strengthened the foundations of Turkish opera history with two major periods. The changes in the world of culture and art as a result of the social reforms during the Tanzimat period were quickly reflected in the Ottoman society by Western culture and art. The first pre-Republican opera performances and Turkish opera works took steps towards institutionalization during the social complexity and difficult years between the Tanzimat period and World War I. With the introduction of the Republic, the art administration that existed in the Ottoman Empire was modernized, and studies were continued in these institutions with the National Education model. In the research, the development of the Turkish opera tradition was evident in the period before and after the Republic. List of Turkish operas along with the steps taken in the political process and institutionalization process of opera in Turkey and their representation rates within the General Directorate of State Opera and Ballet between 2010-2022. In the study, a list of opera works written in Turkish, starting from the operetta called "Arif'in Hilesi", which is considered the first Turkish opera work, is presented in a tabular form. It has been reached where 100 Turkish operas can be studied, 43 works have not yet been represented, 1 work is incomplete and the notes of 1 work have been lost. Among Turkish operas, two works are children's operas. Of the 213 opera works staged between 2010 and 2022 under the General Directorate of State Opera and Ballet, 62 opera works consist of Turkish works.

Keywords: Opera Art, Opera of Turks, Turkish Operas

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 10

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 08.05.2024-**Acceptance Date:** 20.06.2024-

Publication Date: 21.06.2024; DOI: 10.29000/rumelide.1502219

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Dünyada opera eseri olma özelliklerini taşıyan ilk eser Dafne Operasının sahnelenmesinin ardından, Avrupa kültürü ile doğrudan ya da dolaylı ilişkileri bulunan her kültürün, opera ile ilişkisi artarak devam etmiştir. Bu ilişki rönesansın gelişimiyle beraber hızlanmıştır. Avrupa’da saray ve çevresinde şekillenen operanın, Osmanlıda tanınması yine saray yoluyla olmuştur. Tanzimat dönemi reformları sonucu toplumda yaşanan değişimin etkisiyle Avrupa tarzı tiyatro ve opera eserleri temsil edilmeye başlanmıştır. Bestesi Dikran ÇUHACIYAN’a ait olan ilk Türkçe komik opera Arif’in Hilesi bu dönemin eserlerindedir. Türkiye’de opera sanatının, batı toplumlarının aksine daha geç başlamasının nedeni, batı toplumunun dinamikleriyle açıklanabilir. Bunda, batı çalgıları, klasik müzik ve insan sesinin kullanım tarzı önemli yer teşkil etmektedir. Türkiye’de bu başlangıcın ve kurumsallaşmanın Darüelhan ile başladığı söylenebilir. I. Dünya savaşı yıllarında toplumsal karmaşanın hâkim olduğu yıllarda kurulan Darüelhan, ulusal bir konservatuvar olma adımlarının başlangıcı olmuştur.

Darüelbedayi ile başlayan Batı tiyatro oyunlarının yanı sıra müzikal tiyatro ve operetlerin yaratım süreci, Türkiye’de opera sanatının var olabilmesine zemin hazırlamıştır. Cumhuriyet döneminde batılılaşma adımlarıyla beraber Osmanlı’da var olan müzik kurumları modernleştirilerek kurumsal bir yapıya kavuşturulmuştur. Türk Operasının devlet eliyle geliştiği ve kurumsallaşmaya başladığı dönem Cumhuriyet’in ilanı ile olmuştur. 1949 yılında kurulan Devlet Opera ve Balesi, dünya çapında opera eserlerini sahnelemenin yanı sıra Türk Opera bestecilerinin eserlerinin sahnelendiği yegâne kurum olmuştur.

Yöntem

Bu çalışmada tarama yöntemi kullanılmıştır. Tarama yöntemi “Geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır” (Karasar, 2012).

Çalışmada Türkiye’de ilk Türkçe opera özellikleri taşıyan eserden günümüze değin Türkçe opera eserlerinin listesi ve Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü bünyesinde 2010-2022 yılları arasında temsil edilen Türk ve yabancı opera eserleri tarama yöntemi kullanılarak incelenmiştir.

Osmanlı’da Müzik Kurumları

“İmparatorluk sınırlarında yaşayan her milletten insanı etkilemeyi başaran müzik anlayışı, Osmanlı devleti yönetimi altında yaşayan her milletten birçok bestekâr ve müzik adamının da yetişmesini sağlamıştır. Batıda Doğu Roma, güneyde Arap Yarımadası ve anavatan Orta Asya’dan gelen müzikal etkilermeler, icrâ edilen melodileri ve makamsal yapıyı da oldukça zenginleştirmiştir. Bu zenginlik doğal olarak bir eğitim anlayışını da beraberinde getirmiş, makamsal yapı, usûl anlayışı, hânende eğitimi, sâzende eğitimi, güfte-vezin gibi konular bu eğitimin temelini oluşturmuştur. Eğitim anlayışı zamanla daha geniş bir perspektif çizerek her kesime hitap etmeye başlamıştır. Özellikle saray ve çevresinin verdiği destek müzik eğitimini kurumsal düzeye taşıyarak birçok eğitim kurumunun açılmasını sağlamıştır. Bunlar arasında; askeri müzik icrâ ve eğitiminin yapıldığı Mehterhâneler, halka müzik eğitimi veren mevlevîhâneler, devlet yöneticilerini ve saray personelini eğitmek için kurulmuş olan Enderûn mektebi, mûsikî esnaf loncaları, pek çok özel meşkhâne ve tanzimattan sonra açılmaya başlayan müzik okulları bulunmaktadır. Eğitim kurumlarının yaygınlaşmasıyla beraber müzik eğitiminin Anadolu’ya da yayıldığı görülmektedir. İstanbul’un dışındaki pek çok şehirde açılan mevlevîhâneler bu görevi bir nebze olsun üstlenmişlerdir” (Toker & Özden, 2013).

Osmanlı'da İlk Müzik Okulu Dârülelhan

“Dârülelhan, Osmanlı Maârif Nezareti bünyesinde açılmış olan ilk resmi müzik okuludur. Tâlîmatnâme, ders programları, okul binası ve eğitim kadrosu gibi gerekli düzenlemelerin birkaç ayda tamamlanmasının ardından 1916 yılında faaliyete başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu, Dârülelhan'ın kurulduğu yıllarda I. Dünya Savaşı'nı kaybetmek üzeredir. Bu nedenle Dârülelhan'ı Avrupa'daki müzik okullarından ayıran en önemli özelliklerden biri, devletin büyük sıkıntılar içinde olduğu bir dönemde kurulmuş olmasıdır. Savaşın ağır şartlarında yeni kurulmuş bir konservatuvar olarak eğitime başlayan Dârülelhan, Türk müzik eğitiminde önemli bir rol üstlenmiştir. “Nağmeler Evi” anlamına gelen Dârülelhan, Türk müzik eğitimimize kazandırmış olduğu yöntem, program, icra disiplini ve notasyon çalışmaları ile günümüz konservatuvarlarına örnek teşkil etmiş ve Avrupa'da yürütülmekte olan müzik eğitimi yöntemlerinin ülkemizde uygulanması sağlamıştır. Özellikle Türk müziği eğitim sistemine pedagojik yaklaşım ve sistemli çalışmalar getirmiş olan Dârülelhan, klasik Türk müziğinin gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir rol üstlenmiştir” (Özden, 2018).

“Türk musiki eğitim tarihinin dönüm noktalarından birini oluşturarak, başta Rauf Yekta Bey (ö. 1935) olmak üzere dönemin önemli müzisyenlerini bünyesinde toplamıştır. Kurumun ilk reisi eski Evkaf Nazırı Ziya Paşa (ö. 1929) olup, kısa bir süre bestekâr Rahmi Bey (ö. 1924) ve Cumhuriyet'in ilanından sonra da Musa Süreyya Bey yönetiminde, Türk müzik tarihinin ilk ve en önemli resmî kurumu olarak yerini almıştır. Darülelhan'da önceleri “millî musiki eserlerinin ziyadan muhafaza (yok olmaktan korunma) maksadıyla tespit ve tasnif edilmesi” amacıyla belirlenen temel hedef, Cumhuriyet'in ilanından sonra kurumun bünyesine Batı musikisi eğitiminin de eklenmesi üzerine değişmiştir (Daha sonra İstanbul Konservatuvarı ve İstanbul Belediye Konservatuvarı adlarını alan bu kurum, 1986 yılında İstanbul Üniversitesi'ne devredilerek Devlet Konservatuvarı niteliğini kazanmış olup günümüzde de eğitim vermeye devam etmektedir). 13 Mart 1923'te Darülelhan heyetinin Tepebaşı Kışlık Tiyatrosu'nda verdiği “fevkalade” konser, Reis Ziya Paşa'nın bestelediği “Anadolu Kahramanlarına Armağanı Zafer” isimli marşı ile başlamıştır. Bu arada Musiki Encümeni lağvedilip okulun yapılanması değiştirilir ve konservatuvar Türk ve Batı müziği faaliyetlerinin bir arada yürütüldüğü, yayın faaliyetine ağırlık verildiği bir şekil alır. Yeni kurulan Cumhuriyet'in coşkusuyla yapılmış olan pek çok faaliyet ve yayın organlarının bu faaliyetlere gösterdiği ilgi, devlet adamlarının Darülelhan'ı sıklıkla ziyareti gibi ayrıntılar, toplumda da bu kurum üzerinden bir duyarlılık yaratmaktadır” (Tunçay, 2015).

“Darülelhan'ın kuruluş amacı; musikin bilimsel olarak eğitim ve öğretimi, klâsik eserleri notaya alarak tespit etme; musiki zevkini topluma yayma, eski Türk bestekârlarına ait klasik eserlerin yeniden tanıtılarak canlandırılması ve yayımlanması; musiki tarihi ve kuramı ile besteciliği bilen öğretmenlerin yetiştirilmesi; Türk musikisinin zamanın zevk ve anlayışına uygun gelişmesi ve özelliklerinin korunarak devamlılığını sağlayacak sanatçıların yetiştirilmesi olmuştur. 14 Eylül 1923'te Darülelhan, İstanbul Valisi Haydar (Yuluğ) Bey'in ilgisi ile ve Musa Süreyya Bey'in yönetiminde, belediyeye bağlı olarak tekrar açılmış ve yönetmeliği değiştirilmiştir. “Musiki encümeni” kaldırılmış, kuruma “Batı musikisi bölümü” eklenmiştir. Hazırlık sınıfından sonra, üç yıl süreli olan Batı musikisi bölümünde viyolonsel, şan, keman, piyano, alto ve diğer saz sınıfları yer almıştır” (Özşahin, 2010).

Opera Sanatının Türkiye'ye Girişi ve Osmanlı Döneminde Opera Etkinlikleri

“Osmanlı Devleti döneminde, Avrupa ülkelerine gönderilen elçilerin padişaha sundukları “Sefaretname” isimli eserlerde opera sanatından bahsettikleri görülmüştür. Padişah III. Murad döneminde (1574-1595) sarayda ilk müzikli oyun sergilenmiştir. 17.yüzyılda opera sanatının yayılması ile sarayda operaya ilginin

artmasını sağlamış Sadrazam Köprülü Ahmet Paşa bir düğüne Venedik’ten opera getirmeyi istemiş ancak törene çok kısa süre olduğu için bu isteğini gerçekteştirmemiştir. Kendisi de bir besteci olan Padişah III. Selim (1761-1808), Topkapı Sarayı’nda 1797 yılında yabancı bir topluluğa opera temsili vermiştir. 18. ve 19. Yüzyıllarda Osmanlı elçilerinin sefaretnamelerinde opera ile ilgili bilgileri devam etmiştir. Tanzimat’tan sonra İstanbul’da yapılan tiyatro binalarında İtalyan opera toplulukları tarafından çeşitli temsiller verilmiştir. Türkiye’de daha çok 19.yüzyılın ortalarına doğru başlamış bulunan müzikte yenilenme çabalarına, İtalyan opera sanatı iyi bir örnek olmuş ve bu sanatın beşiği olan İtalya’daki hocalardan yararlanılmıştır. Bu konuda karşılaşılan ilk önemli örnek, Tanzimat’tan 7 yıl sonra, büyük İtalyan bestecisi Giuseppe Verdi’nin (1813–1901) 1846 yılında, bir İtalyan opera grubu tarafından Beyoğlu’nda oynanan ‘Ernani’ operasıdır. Yapılan araştırmalar Verdi Operalarının, 1846–1877 yılları arasında İtalya’daki dünya prömiyerlerinden bir ya da birkaç yıl sonra İstanbul’da oynanmış olduğunu tespit etmiştir. Bu dönemde Beyoğlu tiyatroları, İtalyan topluluklarının sergiledikleri opera afişleri ve dönemin gazetelerinde bulunan opera temsili yazılarından da anlaşıldığı üzere büyük bir izleyici grubuna hitap edilmiştir. 1840’ta Bosco adlı bir İtalyan tarafından yapılan ilk tiyatro binasında, metinleri Türkçe ’ye çevrilerek oynanan operaların ilki, Gaetano Donizetti’nin ‘Belisario’ operasıdır. 1844’te Bosco’nun tiyatrosu Tütüncüoğlu Michael Naum Efendi’ye devredilmiştir. Naum Efendi 26 yıl İstanbul da hizmet vermiştir. Naum Tiyatrosu’nda oynanan ilk opera (29 Aralık 1844) Gaetano Donizetti’nin ‘Lucrezia Borgia’ adlı yapıtı olmuştur. 1846 yılında yanan bu tiyatronun yerine Naum Efendi, bugünkü Tokatlıyan İşhanı’nın bulunduğu yerde yeni bir tiyatro kurmuş ve ilk temsiline Sultan Abdülmecit de gelmiştir. Osmanlı Devleti’nin bilhassa o zamanlarda büyük siyasi bunalımlar içinde oluşu ve Naum Tiyatrosu’nun 5 Haziran 1870’te ikinci defa yanmış olması opera bahsinin gerektiği gibi görüşülmesine engel olmuştur. Ancak Naum Efendi’nin tiyatrosu ikinci kez yanmışa kadar düzenli opera temsilleri verilmiştir. Naum Efendi tiyatrosunda, yabancı dillerde yapıtlar sahneleyebilmek amacıyla imtiyaz alınmış ve bu konuda bir tekel oluşturmuştur. Bu arada azınlıkların kurduğu opera kumpanyaları da ayrı bir önem taşımıştır. Dikran Çuhacıyan’ın, Güllü Agop’un, Küçük İsmail ile Minakyan’ın kumpanyaları bunların arasında en önemlileridir. 1885’ten Osmanlı Devleti’nin tarihe karıştığı 1923’e kadar geçen 38 yıllık süre içinde, çok sesli Türk sanat müziği ve özellikle opera konusu tamamen duraklama dönemine girmiştir” (T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2019-2023).

Osmanlı’da İlk Türkçe Opera

1870 ile birlikte alaturka müzik unsuru içeren ilk Türkçe operetleri sahnelenmeye başlanır. Dikran Çuhacıyan ve Alexandre Alboretto tarafından sahnelenen Arif’in Hilesi ilk Türkçe komik operadır. Bu eser, 9 Aralık 1872 tarihinde Osmanlı Tiyatrosu’nda ilk defa seyirciyle buluştu. Namık Kemal ve arkadaşları tarafından yayımlanmakta olan İbret gazetesinde bu gösteri için Osmanlı Tiyatrosu başlıklı yazıdan Refik Ahmet Sevengil’in özetleyerek yaptığı alıntı şöyledir:

“Arif Ağa’nın Hilesi operasını gidip seyrettik; Osmanlı dilinde bir opera tertip ve tanzimi epey zamandır isteniyordu; bu, çok vakit ve çok emek isteyen bir iştir, onun için herkes buna imkânsız diyordu, işte mümkün oldu; gördük, beğendik. Bu opera lisanımızda ilk eserdir; tertibi güzel, muzikası mükemmel. Türk dili de musikili eserlere çok uyuyor. Eserin bestesi, güftesini uygun olarak vücuda getirilmiştir. Osmanlı Tiyatrosu’nun mucidi Güllü Agop Efendi ile operanın nâzımını ve bestesinin mürettibi olan Alberto ve Dikran Çuhacıyan efendilerin himmetlerini, oyunu icra eden sanatkârların maharetlerini tebrik ederiz” (Alimdar, 2016).

Namık Kemal’in 1872 yılında sahnelenen Arif Ağa’nın Hilesi temsili için “ilk Türkçe Opera” tanımlamasını yapmış olması, Türk Opera tarihi açısından önemli bir tespittir. Namık Kemal bununla

kalmamış, Osmanlı dilinde bir operanın üretilmesi fikrinin Osmanlı sanat ve kültür dünyası ileri gelenlerince tartışıldığını ima etmişti. Buradan yola çıkarak opera sanatının 19. yy. Osmanlı sanat kültür çevresince yeterince tanındığını söylemek mümkündür.

Cumhuriyet Döneminde Opera ve Operanın Türkiye’de Kurulması

“29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilân edildikten sonra, her alanda olduğu gibi güzel sanatlar alanında da çalışmalar bir disipline bağlandı. Osmanlı'dan, intikal eden Darü'l Elhan, Darü'l Bedâyi, Muzıka-i Hümayun ve Sanayi-i Nefise Mekteb-i Ali'si yeniden yapılandırıldı, adları değiştirildi. Halk müziği derlemelerine başlandı (1925). Ankara'da Musiki Muallim Mektebi (1924) açıldı. Müzik, opera, bale, tiyatro dallarında ihtiyaç duyulan sanatçıların yetiştirilmesine başlandı” (Tan, 2001).

Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve genç Cumhuriyetin öncü kadroları sanat kurumlarını hızlı bir şekilde yapılandırabilmiş, bu kurumlardan hızlı bir şekilde yetişmiş sanat insanı çıkartabilmiştir. Aslında sanat kurumlarının çoğu Tanzimat'tan Cumhuriyet'in ilanına kadar yayılan yenilikçi toplumsal bir birikimin eseri idi. Namık Kemal'in İbret gazetesinde 1872 yılında ilk Türkçe Opera Arif Ağa'nın Hilesi için yazdıkları bu toplumsal dönüşümün habercisiydi.

“Mustafa Kemal'in direktifleriyle çok seslilikte öncü besteciler ya da “Beşler” olarak adlandırılan genç müzisyenlerinden besteledikleri ilk ulusal operalar Ankara'daki halkevi salonlarında oynandı. Bu tarihi olay ulusal operamızın en keskin başlangıcı sayıldı. Türk Beşleri'nin ilk bestelerini vermeye başladıkları 1934 yılından sonra en önemli gelişme 1936 yılında Musiki Muallim Mektebi'nin Konservatuvara dönüştürülmesi olmuş ve bu okulun ilk mezunlarını 1941-1942 sezonunda vermesiyle Ankara'da Tatbikat Sahnesi'nde ilk opera temsilleri verilmeye başlanmıştır” (Hızarcı, 2015).

“Konservatuvarın şan ve bale bölümlerinden opera ve bale, müzik bölümlerinden de orkestra sanatçıları yetişmeye başladı. Konservatuvar sanatçıları yetişinceye kadar, Ankara'da temsillerde Müzik Öğretmen Okulu, Gazi Eğitim Enstitüsü, Kız Lisesi, İsmet Paşa Kız Enstitüsü öğretmen ve öğrencilerinden yararlanıldı. Tiyatro, opera, bale sanatlarının alt yapısı oluşturulurken, yeni oyun ve operalar yazılması, bestelenmesi konusu gündeme geldi. Atatürk, Cumhuriyet dönemi güzel sanatlar çalışmalarının kaynağını Türk tarihinin, Türk halk kültürünün ve Cumhuriyet'in getirdiği yeni değerlerin oluşturmasını istiyordu. Bu amaçla, bazı oyunların konularını bizzat kendisi vermiş, bu oyunların metinlerini bir dramaturg gibi inceleyip düzeltmiş, ilk temsillerinde de hazır bulunmuştur. Atatürk, tarih konusuna eğildiği zaman Faruk Nafiz Çamlıbel'e Akın-Öz-yurt-Kahraman üçlemesini yazdırmış, Akın oyununun yazılışını denetlemiş, sonunu değiştirmiştir. Behçet Kemal'in Çoban oyununun temsilinden (3 Nisan 1932) sonra da "Tiyatro bir memleketin kültür seviyesinin aynasıdır" demiştir. Atatürk, Münir Hayri Egeli'nin 1932 yılında yazdığı Bay Önder, Bir Ülkü Yolu ve Taş Bebek oyunlarının metinlerini de bir dramaturg gibi incelemiş, üzerinde önemli düzeltmeler yapmıştır." Ata, Abdülhak Hamit Tarhan'ın Hakan (1935) oyununu da okumuş bazı satırların altını çizmiştir. Bu oyunlardan Bay Önder'i Necil Kâzım Akses'e, Taş Bebek'i Ahmet Adnan Saygun'a vererek opera olarak bestelemelerini istemiştir. Atatürk, ayrıca Öz Soy operasının librettosu İçin Münir Hayri Egeli'yi görevlendirmiş ve operanın konusunu bizzat kendisi vermiştir. Türk ve İran mitolojilerini birleştiren, Türk-İran dostluğunu, kardeşliğini vurgulayan bu opera, Ahmet Adnan Saygun tarafından bestelenmiş ve İran Şahı Rıza Pehlevi'nin Ankara'yı ziyareti sırasında Haziran 1934 tarihinde Ankara Halkevi'nde sahneye konulmuştur” (Tan, 2001).

Devlet Opera ve Balesi

“Tiyatro, opera ve bale sanat dallarını bünyesinde bulunduran Devlet Tiyatroları 1949 yılında 5441 sayılı yasayla kurulmuş ve Devlet Opera ve Balesi 1970 yılına kadar Devlet Tiyatroları teşkilatında bir bölüm olarak yer almıştır. 1958 yılına kadar aynı yönetim altında idare edilmiştir. 1970 yılında Devlet Opera ve Balesi ‘Kuruluş Kanunu’ gereğince Kültür ve Turizm Bakanlığı’na ‘Bağlı Kuruluş’ olarak atfedilmiş ve Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü adını almıştır. 1970 tarihli ve 1309 sayılı ‘Kuruluş Kanunu’ ile Ankara’da Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü Teşkilatı, merkezi bir yapı olarak kurulmuştur. 1960’tan beri faaliyetlerine ayrı yerel bir kuruluş olarak devam eden İstanbul’daki Opera ve Bale Topluluğu da 1970’te İstanbul Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğü adı altında bir şube olarak merkezi yapıya bağlanmıştır. Daha sonra, İzmir (1982), Mersin (1990), Antalya (1997), Samsun (2008) Müdürlükleri de ayrı birimler olarak kurulmuş ve Ankara’daki merkezi yapıya bağlanmıştır. Bugün; Ülkemizde çoksesli müzik sanatının akademik kurallarla profesyonel performanslarını gerçekleştiren sanat kurumları, bu sanatların uluslararası açılımlarını hayata geçirmekte, tüm dünyada büyük ilgi gören uluslararası festival ve yarışmaların örneklerini ülkemizde de gerçekleştirmekte ve uluslararası platformlarda Türkiye’nin adından söz ettirmektedirler” (Hızarcı, 2015).

Türkçe Operet ve Operalar

Tablo 1.

	Eser adı	Besteci	Libretto	Yazılış Tarihi	Temsil Tarihi	Tür	Perde
1	Arif’in Hilesi	Dikran ÇUHACIYAN	Hosip YAZICIYAN	1872	1872	Operet	3
2	Köse Kâhya	Dikran ÇUHACIYAN	Karekin RIŞTUNİ	1875	1875	Operet	3 Fasil
3	Leblebici Horhor Ağa	Dikran ÇUHACIYAN	Takvor NALYAN	1876	1876	Operet	3
4	Penbe Kız	Kemancı Haydar BEY	Osman Nuri Bey, Muslihiddin Bey	1886	1886	Operet	3
5	Ayşe	Muhlis Sabahaddin EZGİ	Gülriş SURURİ	1929	2000	Operet	2
6	Mete	Necil Kazım AKSES	Yaşar Nabi NAYIR	1933	Notaları kayıp	Opera	1
7	Bayönder	Necil Kazım AKSES	Münir Hayri EGELİ	1934	1934	Opera	1
8	Özsoy	Ahmed Adnan SAYGUN	Münir Hayri EGELİ	1934	1934	Opera	1
9	Taş Bebek	Ahmed Adnan SAYGUN	Münir Hayri EGELİ	1934	1934	Opera	1
10	Çelebi	Cemal Reşit REY	Ekrem Reşit REY	1945	2010	Opera	4
11	Kerem	Ahmet Adnan SAYGUN	Selahattin BATU	1952	1953	Opera	3

12	Van GOGH	Nevit KODALLI	Orhan ASENA- Aydn GÜN- Bülent SOKULLU	1956	1957	Opera	2(5 Tablo)
13	Timur	Necil Kazım AKSES	Necil Kazım AKSES	1956	Tamamlan- mamış	Opera	-
14	Deli Dumrul	Sabahattin KALENDER	Suat TAŞER	1958	2003	Opera	2
15	Nasreddin Hoca	Sabahattin KALENDER	Gülümser KALENDER	1960	1962	Opera	3
16	Bağdat Hatun	Ali Doğan SİNANGİL	Güngör DİLMEN	1961	-	Opera	2
17	Gilgames	Nevit KODALLI	Orhan ASENA	1963	1964	Opera	4
18	Midasın Kulakları	Ferit TÜZÜN	Güngör DİLMEN	1969	1977	Opera	2
19	Koroğlu	Ahmet Adnan SAYGUN	Selahattin BATU	1971	1973	Opera	3
20	Ağrı Dağı Efsanesi (Gülbahar)	Çetin İŞİKÖZLÜ	Nermin GÖKPINAR- Çetin İŞİKÖZLÜ	1972	1988	Opera	3
21	Gülbahar	Çetin İŞİKÖZLÜ	Nermin GÖKPINAR ve Çetin İŞİKÖZLÜ	1972	1976	Opera	3
22	Deli Dumrul	Cengiz TANÇ	Dede Korkut	1974	1975	Opera	3
23	Karagöz Opera'da	Sabahattin KALENDER	Gülümser- Sabahattin KALENDER	1976	2010	Opera	3
24	Gilgames	Ahmet Adnan SAYGUN	Ahmet Adnan SAYGUN	1979	Temsil edilmedi	Opera	3
25	IV. Murat	Okan DEMİRİŞ	Turan OFLAZOĞLU	1980	1980	Opera	3
26	Karyağdı Hatun	Okan DEMİRİŞ	Nezihe ARAZ	1983	1985	Opera	3
27	Ali Baba ve 40 Haramiler	Selman ADA	Tarık GÜNERSEL	1989	1991	Opera	2
28	Yusuf ile Züleyha	Okan DEMİRİŞ	Nezihe ARAZ	1990	1990	Opera	3
29	Aşk ve Barış	Çetin İŞİKÖZLÜ	Murat GÖKSU	1991	1992	Opera	2
30	Bir Uzay Masalı	Timur SELÇUK	Timur SELÇUK	1989	1990	Pop Opera	2 Bölüm

31	Büyük Hakan Alparslan	Okan DEMİRİŞ	Faruk GÜRTUNCA	1992	-	Opera	3
31	Kutsal Sandık	Tevfik AKBAŞLI	Tevfik AKBAŞLI	1993	1994	Opera	2
32	Dudaktan Kalbe	Çetin İŐIKÖZLÜ	Eflatun NEİMETZADE -Durmuş Öner	1994	1997	Opera	3
33	Sevmek Nedir?	Yalçın TURA	Yalçın TURA	1994	2011	Melodram	3
34	Kambur Üstüne Kambur	Nejat BAŐEĞMEZLER	Murat GÖKSU	1994	-	Opera	1
35	Mavi Nokta	Selman ADA	Selman ADA	1995	1996	Opera	9 Bölüm
36	Deniz Kurdu	Okan DEMİRİŞ	Erol MÜTERCİMLE R-Sunay AKIN-Recep BİLGİNER	1997	-	Opera	2
37	Eyyubiler	Aydın KARLIBEL	Ela Başak ATAKAN-Aydın KARLIBEL	1998	-	Opera	2
38	Cem Sultan	Sabahattin KALENDER	Osman Güngör FEYZOĞLU	1999	2010	Opera	3
39	Gezegenler	Babür TONGUR	Babür TONGUR	1999	1999	Opera	7 Varyasyon
40	Yeniden Doęuő	Tevfik AKBAŞLI	Tevfik AKBAŞLI	1999	2019	Opera	2
41	İnanna	Çetin İŐIKÖZLÜ	Eflatun NEİMETZADE	2001	2006	Opera	3
42	AŞk-1 Memnu	Selman ADA	Tarık GÜNERSEL	2002	2003	Opera	2
43	Karagöz ve Hacivat ile Cumhuriyet'e Yolculuk	Mustafa ERDOĞAN	Mustafa ERDOĞAN	2003	2003	Opera	2
44	Őu Çılgın Türkler	Çetin İŐIKÖZLÜ	Çetin İŐIKÖZLÜ	2006	2012	Opera	2
45	Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler	Mustafa ERDOĞAN	Mustafa ERDOĞAN	2006	2006	Çocuk Opera	2
46	Leyla ile Mecnun	Yalçın TURA	İskender PALA (Fuzuli)	2007	2007	Opera	4
47	Karacaoğlan	Yalçın TURA	Yalçın TURA	2009	2010	Opera	2
48	Nasreddin Hoca	Mustafa ERDOĞAN	Mustafa ERDOĞAN	2010	2014	Opera	2

49	Fatih	Yalçın TURA	Turan OFLAZOĞLU	2011	2012	Opera	3
50	Hekimoğlu	Tolga TAVIŞ	Tolga TAVIŞ	2011	2014	Opera	2
51	Lale Çılgınlığı	Ali HOCA	Ali HOCA	2012	2013	Opera	2
52	Tangopera	Serdar YALÇIN	Serdar YALÇIN	2013	2013	Opera	2
53	Başka Dünya	Selman ADA	Tarık GÜNERSEL	2013	2015	Opera	2
54	Muhteşem Süleyman	Tevfik AKBAŞLI	Tevfik AKBAŞLI	2013	2013	Opera	2
55	Aliş ile Maviş	Arda ÖZMEN	Ali YOLERİ	2013	2016	Çocuk Opera	1
56	Ninatta	Evrin DEMİREL	Ahmet ÜMİT	2015	2018	Opera	1
57	Harry Potter	Ali HOCA	Tarık GÜNERSEL	2015	2015	Opera	2
58	Europa	Evrin DEMİREL	Meltem ARIKAN	2017	-	Kısa Opera	1
59	Troya	Bujor HOINIC	Artun HOINIC	2018	2018	Opera	2
60	Palto	Selman ADA	Tarık GÜNERSEL	2018	2020	Opera	2
61	Kader Planlayanlar	Selman ADA	Tarık GÜNERSEL	2018	-	Nano Opera	9 YANSI
62	"Bedenlere İnanır mısınız?"	Selman ADA	Tarık GÜNERSEL	2019	-	Nano Opera	
63	Sesler	Selman ADA	Tarık GÜNERSEL	2019	-	Nano Opera	
64	İsyen	Selman ADA	Tarık GÜNERSEL	2019	-	Nano Opera	
65	Ay'da	Selman ADA	Tarık GÜNERSEL	2019	-	Nano Opera	
66	Sezar	Selman ADA	Tarık GÜNERSEL	2019	-	Nano Opera	
67	Mars'ta	Selman ADA	Tarık GÜNERSEL	2019	-	Nano Opera	
68	Canlı Yayın	Selman ADA	Tarık GÜNERSEL	2019	-	Nano Opera	
69	Hipatya	Selman ADA	Tarık GÜNERSEL	2019	-	Nano Opera	
70	Dev Aynası	Selman ADA	Merve KEŞAP	2019	-	Gençlik Operası	-
71	Göbeklitepe	Can ATILLA	Can ATILLA	2019	2020	Opera	2

72	"Mariya" Bir Bizans Operası	Selman ADA	Merve KEşAP	2020	-	Opera	2
73	Gülyabani	Selman ADA	Merve KEşAP	2020	-	Opera	2
74	İntibah	Selman ADA	Merve KEşAP	2020	-	Opera	3
75	Sinan Operası (Koca Sinan)	Hasan UÇARSU	Bertan RONA	2021	2021	Opera	2
76	Hamlet	Selman ADA	W. SHAKESPEAR E-Tarık GÜNERSEL	2021	-	Opera	2
77	Nişan	Selman ADA	Merve KEşAP	2021	-	Opera	1
78	Mürekkep Lekesi	Selman ADA	Merve KEşAP	2021	-	Opera	1
79	Kutlu Melek	Selman ADA	Mitat ÇELİK	2021	-	Opera	2
80	Talat ile Fitnat	Selman ADA	Merve KEşAP	2022	-	Opera	2
81	İnsani Bir Adım	Selman ADA	Mitat ÇELİK-Selman ADA	2022	-	Nano Opera	-
82	Yaralı Kız	Selman ADA	Selman ADA	2022	-	Nano Opera	-
83	Hannibal	Selman ADA	Mithat ÇELİK	2022	-	Nano Opera	-
84	Zaman	Selman ADA	Merve KEşAP	2022	-	Nano Opera	-
85	Bay A'nın Zaman Dışı Kâbusu	Selman ADA	Vincent Baykal ADA	2022	-	Nano Opera	-
86	Jest	Selman ADA	Selman ADA	2022	-	Nano Opera	-
87	Aişa	Selman ADA	Mitat ÇELİK	2022	-	Nano Opera	-
88	Kör Talih	Selman ADA	Merve KEşAP	2022	-	Nano Opera	-
89	şüphe	Selman ADA	Mitat ÇELİK	2022	-	Nano Opera	-
90	Boşansak mı?	Selman ADA	Mitat ÇELİK	2022	-	Nano Opera	-
91	Kaptan	Selman ADA	Merve KEşAP	2022	-	Nano Opera	-
92	Cadı Avı	Selman ADA	Merve KEşAP	2022	-	Opera	2
93	Mata Hari	Selman ADA	Merve KEşAP	2022	-	Opera	2
94	Süleyman'ın Mührü	Selman ADA	Merve KEşAP	2022	-	Opera	2

95	Nika	Selman ADA	Mitat ÇELİK-Selman ADA	2023	-	Opera	2
96	Namus	Selman ADA	Selman ADA	2023	-	Opera	2
97	Ecinniler	Selman ADA	Merve KEŞAP	2024	-	Opera	2
98	Arap Ali Destanı	Ali HOCA	Havva TEKİN	2019	2021	Opera	2
99	Gordion Düğümü	Selman ADA	Mitat ÇELİK-Selman ADA	-	-	Nano Opera	-
100	Yeşil Gözlü Ejderha	Selman ADA	Mitat ÇELİK-Selman ADA	-	-	Nano Opera	-

Tablo 1.'e göre bu çalışma kaynaklarının ulaşabildiği 100 Türkçe opera içerisinde, 43 eserin henüz temsil edilmediği, 1 eserin tamamlanmamış olduğu ve 1 eserin notalarının kayıp olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Türkçe operalar içerisinde 2 eser çocuk operasıdır.

Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü 2010-2022 tarihleri arası opera temsilleri

Tablo 2. Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğüne bağlı kurumların 2010-2022 tarihleri arasında sahnelediği 213 opera eserinin bestecileri ve temsil edildiği kurumlara göre dağılımı.

	Ankara		Antalya		İstanbul		İzmir		Mersin		Samsun	
	Türk	Yabancı	Türk	Yabancı	Türk	Yabancı	Türk	Yabancı	Türk	Yabancı	Türk	Yabancı
Eser	12	32	11	23	8	23	9	32	10	21	12	20
Toplam	44		34		31		41		31		32	

Tablo 2.'e göre 2010-2022 tarihleri arasında en fazla opera temsilinin (n=44) Ankara Devlet Opera ve Bale Müdürlüğü tarafından yapılmıştır. Türk bestecilerin temsil sayısı olarak (n=12) Ankara ve Samsun DOB Müdürlüklerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğüne bağlı kurumların 2010-2022 tarihleri arasında sahnelediği 213 opera eserinin bestecileri ve yüzde dağılımları

	Adet	Yüzde
Türk Besteci	62	29,1
Yabancı Besteci	151	70,9
Toplam Eser	213	100

Tablo 4. Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğüne bağlı kurumların 2010-2022 tarihleri arasında Türk opera eserlerine yer verme oranları.

DOB Müdürlükleri	Yüzde
Samsun	37,5
Antalya	32,35
Mersin	32,25
Ankara	27,27
İstanbul	25,8
İzmir	21,95

Tablo 4.’e göre Türk opera eserlerine yer ver verme oranları en fazla olan kurum Samsun Devlet Opera ve Bale Müdürlüğü, en az olan kurum İzmir Devlet Opera ve Bale Müdürlüğü olmuştur.

Sonuç

Türkçe Opera geleneği 19. yüzyılda yazılan operetler ile başlamıştır. Cumhuriyetin ilanı ile Milli sanat hamleleri ve eğitim reformları neticesinde, Türkçe operalar bestelenmeye başlanmıştır. Türkçe opera repertuarı genişlerken, Türk müziği unsurlarının daha fazla kullanıldığı eserler ortaya çıkmıştır. Ahmet Adnan SAYGUN, Cemal Reşit REY gibi besteciler, Türkçe Opera ve Operetler bestelemeye başlamışlardır. Genç Cumhuriyet’in modernleşme, Batılılaşma ve Milli kimlik unsurları, bu dönemde bestelenen Türkçe opera eserlerinin repertuarının kimliğini oluşturmuştur.

Bu çalışmada elde edilen bulgulara göre Türkçe operaların Devlet Opera ve Bale kurumlarında sahnelenme oranının, Batı operalarına kıyasla daha az olduğu görülmektedir. Türkçe opera repertuarının son yıllarda gelişme göstermesine rağmen, çoğunun temsil edilememiş olması, sadece Devlet Opera ve Balesi Müdürlüğüne bağlı kurumlarda yer verilmemesi ile açıklanamaz. Türkçe opera eserleri, Batı opera eserlerinin gölgesinde kalmaktadır. Türkçe yazılmış opera repertuarlarının sınırlı olması, tarihi ve epik unsurlardan yararlanılması, modern opera bestecilerinin az sayıda olması Türkçe operaların Batı operalarına göre daha az tercih edilmelerine sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra izleyicinin kendi dilinde opera izleyebilmesi; opera sanatını anlaması, işitsel zevkinin gelişebilmesi ve bu deneyimi daha derinlemesine yaşaması bakımından önem taşımaktadır. Çalışmada elde edilen diğer bir bulgu, Türkçe opera repertuarında çocuk operalarının sayıca az olmasıdır. Türkçe operanın geniş kitlelere ulaşabilmesi için genç yeteneklerin desteklenmesi, Ulusal Opera besteleme yaşışmalarının düzenlenmesi, Türkçe operaların sayıca artmasına katkı sağlayacağı düşünölmektedir.

Kaynakça

- Alimdar, S. (2016). *Osmanlı'da Batı Müziği*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- And, M. (1972). Bir Tanzimat Opereti:Penbe Kız. *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*.3,(3), s. 163-180.
- Ertan, Ö. (2024, Mayıs 7). *Evrensel*. Evrensel Web Sitesi: <https://www.evrensel.net/haber/418362/zamaninin-otesinde-bir-muzisyen-timur-selcuk> adresinden alındı
- Güleç, E. S., & Güleç, İ. Ş. (2017). *Operalarımız(1917-2017)*. İstanbul: Yalın Yayıncılık.
- Güleç, E. S., & Güleç, Ş. İ. (2023). *Kuruluşundan Bugüne Devlet Opera ve Balesinde Sahnelenen Operalarımız*. İstanbul: Yayın Yayıncılık.
- Hızarcı, Ç. (2015). *Türkiye'nin Güncel Kültür-Sanat Politikası ve Opera Sanatı*. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.
- Kahramankaptan, Ş. (2024, Mayıs 7). *Andante*. Andante Web Sitesi: <https://www.andante.com.tr/tr/4771/Muhtesem-Suleyman-Operasi-Dizisinden-iyidir!#> adresinden alındı
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Müziklopedi*. (2024, Mayıs 7). Müziklopedi Web Sitesi: <https://www.muziklopedi.org/?/Page/Ad> adresinden alındı
- Özden, E. (2018). Arşiv Belgeleriyle Darülelhan. *Konservatoryum Vol: 5 ,Sayı:3*, s. 97-130.
- Özşahin, R. (2010). *İstanbul Belediye Konservatuarı'nın Türk Halk Müziği Çalışmaları*. İstanbul: Yüksek Lisans Tezi,Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Musikisi Anasanat Dalı.
- Sevengil, R. A. (1969). *Opera Sanatı İle ilk Temaslarımız*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- T.C.Kültür ve Turizm Bakanlığı, D. (2019-2023). *Stratejik Plan*.
- Tan, N. (2001, Mayıs 7). *Ekitap*. Ekitap Web Sitesi: <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-78670/ataturk-donemi-tiyatro-ve-opera-calismalarinda-turk-hal-.html> adresinden alındı
- Toker, H., & Özden, E. (2013, Ocak). Osmanlı Devletinde Müzik Eğitimi Veren Önemli Kurumlar. *Rast Müzikoloji Dergisi*, s. 107-128.
- Tunçay, G. P. (2015). Cumhuriyet'in Müziği ve İstanbul. *Antik Çağ'dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi* (s. 74-95). içinde İstanbul: Mas Matbaacılık.
- Yener, F. (2024, Mayıs 7). *İlk adımlardan günümüze opera ve balemiz. Kişisel Arşivlerde İstanbul Belleği, Taha Toros Arşivi*. Core Web Sitesi: <https://core.ac.uk/download/pdf/38314091.pdf> adresinden alındı